

انت، شوپه نهاویر

كانت

كاره ده بیته هوی ئه وهی كه دهر كردنی مۆسۆل سانتر بیته وه و حقیقهت و چۆنیی شته كان روونتر و تهواوتر بنویستی.

شووپینهاویریش وهك هیگل، ریكخستن و هاوسهنگی ئۆرگانیزی شته كان، جووله و حالهتی ئهوان له گهڵ بارودۆخی شوپین و كات، به مهرجه كانی جوانی دادهنی، واته شتیك جوانه كه له ههر كات و شوپین و حالهتیكدا ئه ندامه كانی ریک كهویتی و هاوسهنگی بكات.

جوانی ههتا بی پهرده تر و بی حیجابتر بیته دهر كردن و تیگه یشتنی ساده تر و روونتره. مۆسیقا وهك هونهره كانی دیکه كۆپی كردن له دنیای مۆسۆل نیه، بهلكوو دووپات كردنه وهی خودی ئیرادهیه. هونهره كانی دیکه تهنیا سیبهری شته حقیقهتیه كان نیشان دهن، بهلام مۆسیقا خودی ههبوونه قسه ده كات. مۆسیقا نهینی ترین جووله و ههستی ئیراده بو ئیمه ده گپرتنه وه. ههر به هوی ئهم سیغهته وه له هونهره كانی دیکه توانا تر و بههیز تر و کاریگه رتی زۆرتری ههیه له سهر روچ و ههست.

شووپینهاویر و ئه فلاتوون جهخت دهكهنه سهر دنیای مۆسۆل. ئه فلاتوون دهلی: «ههر شتیك بوونی نهچینه وه سهر دنیای مۆسۆل ئه وه بوونی نیه.» شووپینهاویریش دهلی: «مه بهست له تهواوی هونهره كان تهنیا یهك شته، ئه ویش وینای مۆسۆله.»

به ههر حال یه خه ی ههر كام له فهیله سووفان بگری، شتیکیان سه بارهت به جوانیناسی ههیه. ناشكری له وتاریکی كوردندا باس له سهر هه موو ئهوانه بكهین. جوانیناسی وهك لقیکی سهر به خوی فهلسه فه، ده بیته په شیوهی ئاكادیمی و زانستیانه تر شی بكرتته وه. ئالۆزی و تیگه یشتن و چه مکی زمانی ئهم فهیله سووفانه زۆریش ساده و سانا نیه. ئه وهی به توانای من بوو باس لیکردوون و ئه مهش بی كه موكووری نیه.

ئه وهی كه بهرچاوتان كهوتووه، رهنگدانه وهی ئه و باهته بوو له سهر ههست و نهستی من. ژبان له گهڵ ده قدا، كاتیکی زۆری دهوی. ده بیته شته كان نه هادینه و دهروونی بكرتته وه و بی به به شیك له فیکر و هزری خۆت. دنا كۆپی كردن و نووسینی وتاریکی فهلسه فهی، هونهر نیه.

سهرچاوهكان

- 1- هنر و زیبایی شناسی / ارتور شوپین هاویر / ت: د. فواد روحانی.
- 2- فلسفه كانت / ن: د. میر عبدالحسین نقیب زاده.
- 3- فلسفه هگل / ن: و. ت. ستیس / ت: د. حمید عنایت.

وهك تاکیکی ئاسایی، بهلكوو وهك تاکیکی (مجرد) به بی كهلك وهرگرتن له ئیراده ده بیینین. له لایه کی دیکه وه، ئیمه ئه و شته به شیوهی شتیکی تایبته نایبینین، بهلكوو وهك نموونه یهك له مۆسۆلدا وینای ده كهینه وه. بو نموونه ئه گهر درهختیک په چاویکی هونهریه وه سهیر بکهین، نموونه ئه سله كهی وینا ده كهین. ئیدی مۆسۆل له بارودۆخی كات و شوپندا نازادانه خوی دهرده خات. ئه و شتهی كه من ده بیینم و له گهلی ده دویم وینایه کی خیرایی

شووپنهاویر

نیه، بهلكوو وینا و شتیکی دیاریكراوه. بو ناسینی شتیکی جوان مهرجه دوو شت بزاین:

- 1- بوونی تاکیکی ره هایه.
  - 2- نموونهی ئۆبژهی شته كه له گهڵ به گراونده كهی له مۆسۆل دایه.
- ئه و شتهی كه ده بیته خالیکی هاو بهش له نیوان شته مۆسۆله كاندا «ماده» به. ماده په یوه ندی نیوان مۆسۆل و دیارده و شته كانه كه ههست ده كری. شووپینهاویر دهلی: «ماده هه میشه دیاردهی یهك نموونهی مۆسۆله. ئه و كه سهی كه بینه ره، مادهیه. ئه و شتهی كه دپته دپتن ههر مادهیه. واته ئهم دوو شته له یه كتری جیا نانه وه. ههلبهت مرۆفی بینهر به هوی ههست و ئیراده وه درهجه یه کی گه وهره تری ههیه، بهلام شته بینهراوه كه له دهرهجه یه کی زمدایه. له وهی كه ههر دوو مادهن بی گومانه.»

شووپینهاویر زیاتر له ئه فلاتوون گرنگی ده دا به مۆسۆل. جوانتر و روونتر ئه و مه سه له به مان بو ده كاته وه. ئه و ههر یهك له هونهره كان جیاجیا باس ده كات و په یوه ندی ده داته وه بو مۆسۆل. میعماری، شیوه کاری، شاعر، موسیقی و... تا ئه و رادهیه ده چیته سه ره وه كه جیاوازیهك له نیوان مۆسۆل و ئهواندا نایبینه ته وه. ته نانهت به شاعر و شیوه کاری دهلی ئه مانه خودی حقیقهتن. واته بی واسیته و نازاد و ره هان. تهنیا خودی حقیقهته كه نازاد و ره هایه. بو شاعر و شیوه کاری سنوور دیاری ناکری. جیاوازی نیوان میعماری و شاعر و په بکه رسازی له وه دایه كه میعماری راست شته كه وینا ده كاته وه، نهك كۆپی شته كه. میعماری بیچم سازی نیه كه چاوی بینهر به عاریهت بگری. بهلكوو له میعماریدا هونهرمه ند تهنیا یهك شته ده خاته بهرچاوه. ئهم

له سهر ئه وه ده كات كه حقیقهته به په یدا بوونی بوونه وه ره كانه وه ها ته نیو جیهانی ههست و ماده. واته به هوی كات، شوپین، په یوه ندی (علیت) وه بوو به بیچم و دیاردهی ئهم جیهانه. حقیقهته له یه كه بوونی خوی ها ته دهره وه و بینهرا و بلاو بووه و شته كانی دنیای پیکهینا. پارچه پارچه بوونی حقیقهته و په خش و بلاو بوونه وهی به سهر جیهاندا، سهر لی شیواوی بو ئیمه دروست کرد. ههر ئه وهیه كه تا ئیستاش واتایه كمان بو رافه كردنی خودی حقیقهته نیه.

حقیقهته كه دابهش بوو، گومانی له نیو ئیمه دا پیکهینا. باوهرمان به راست بوون و ناراست بوونی شتیك نه کرد. گومان و دۆزینه وهی جار نه جار ی له چه مکی حقیقهته، مرۆفی دو چاری «حیرهت» کرد. «حیرهت» (سهر لی شیواوی، سهر گهر دانی) بوو به هوی دۆزینه وهی چه مکه كانی حقیقهته. ههلبهت چه مکی حقیقهته به شیوهی ره ها نا، بهلكوو به شیوه یه کی ریزه یی.

بزر بوونی خودی حقیقهته مرۆفی هاندا بو بیر کردنه وه. واته چه مکه كانی حقیقهته له بیر مرۆفا بوو به شتیکی موقه دس و بوو به ئه فسانه و ئوستوره. ئیدی مرۆف له و كاته وه تهنیا له گهڵ نسبی داتا كاندا ژباوه و ده زی. شووپینهاویر پی وایه گهر دنیای (مۆسۆل) دیار كه ویت، ئیدی ناتوانین ئۆبژه و سو بژه، دهلیل و مه دللول له یه كدی جیا بکه ینه وه. به هوی ئه وهی كه له و دنیایه دا هه موو شته كان تیكه ل ده بن و تهواو كهری یه كتری ده بن و ده بنه یهك شته.

«جیهان دهلیی وهك من وایه». ئهم رسته یه بنه مایه کی ته سه وفی تپدایه. مه ولانا، عه تار و زۆریك له بیرمه ندانی یۆنانی كۆن رایان وایه كه مرۆف دنیایه کی بچووكه. ههرچی كه له جیهاندا هه بیته له نیو ئیسانیشدا هه یه. بو نموونه: ئه و شتهی كه له بهردیكدا به حاله تی چه سپا و سه خت و زبر و قورس هه یه، له حقیقهته دا هه مان شته كه من به ئیراده ی ناو ده بهم. گهر ئه و بهر دهش زیندوو بووبا، ئه و ئه ویش تایبته مه ندیه كانی ده خسته نیو چوارچۆیه ئیراده وه.

لای شووپینهاویر دوو جوړ جوانی هه یه: 1- جوانی به شیوهی نیگه تیف: ئاماژه به و تابلویانه ده كات كه شیوه كاره هولنده یه كان كیشاویانه. كیشاوهی شته و مه کی ناو مال، هه موو چه شنه خۆراکیك، كه دپتنی ئه مانه ئی حساس و ئی شتیای مرۆف ده بزوینی. له بهرامبهر ئه مانه دا ئیراده وه سواس ده بیته و ده بیته هوی له بهین بردنی جوانی و له زه تی جوانیناسی. یان ئه و تابلۆ و په یكه رانه كه جهسته ی رووت نمایش ده كهن. ئه مه تهنیا وزه ی جنسی بینهر ده بزوینی و له زه تیکی سیكسی ده به خشی به بینهر.

2- جوانی پۆزه تیف: ئهم چه شنه جوانیه له جوانی نیگه تیف خراپتره. ئه ویش نمایشی شتی ناحهز و ناله باره و بینهر به دپتنی ئه وانه بیزی دپت و ههستی بیزاری ده جوولی. ئه و كات رایان و ابوو كه نمایش كردنی ئهم جوړه شتانه به راستی شیواوی هونهر نیه. شتی ناشیرین تاكو ئه و گاته ی بیزاری نه هینی ده توانی په سندی هونهر بیته. كاتیك كه ده لیین شتیك جوانه تپده گهین كه ئه و شته سو بژه یه كه بو باه تی جوانیناسی. واته باه ته كه گیرانه وه یه کی (سو بژه كتیفه) و ئیمه نهك

واته قهزاوه تیگه كه به (بوون) ی شته كان كاری نیه، تهنیا به چۆنیی شته له بهراورد له گهڵ ههستیکی خۆشی یان ناخۆشیه. كانت له سهر ئه و باوهر په كه چۆن تهواوی قهزاوه ته زه وقیه كان، گشتیکی ئۆبژه كتیفه و لۆژیکی نیه، هیچ یاسا و ریسایهك به دهسته وه نادات هه تاكو پیوه ریک بیته بو قهزاوه تی جوانی. قهزاوه تی زه وقی، تهنیا ئیده یه كه، ئه ویش له ناخی تهواوی مرۆفه كاندا هه یه. واته گشتیه. كانت دپته سهر ئه و رایه كه: «جوان ئه وهیه بی هیچ وانا و چه مکیك، باه تیکی خۆشی گشتی بیته.» بو تیگه یشتنی جوانی، پیوسته هاوسهنگی له بهرچاوه بگری. واته كه سیك یان شتیك جوانه كه ئه ندامه كانی هاوسهنگی له گهڵ یه كدا هه بیته. بو نموونه، ده می، چاوی، روومه تی، سه ری... یان گه لا كهی، گوله كهی، بهر سیله كهی... له گهڵ یه كدا بخوینیته وه. كه ئه مانه یه ككه و تن، ئه و شته جوانه كه باس له سهر جوانی شتیك ده كری، ئه وه به روالهت له دپتنی ئۆرگانیزی شته كه وه بو مان دهرده كه وی كه جوانه، ئه وهش ههستیکی خۆش له ئیمه دا دروست ده كات.

گۆشه نیگا (زاویه دید) بو كانت گرینگه. ئه ویش له سهر ئهم بنه مایه. جوانی ئه وهیه كه بی هیچ وانا و چه مکیك زه روور ته سی ههستیکی خۆش وینا بکاته وه. ئه مهش زه روور ته ی بو نیادیکی سو بژه كتیفه كه زه مینه كهی له هه ستدایه نهك له چه مكا. یانی ئهم زه روور ته (په سنده) نهك (نا په سنده).

قهزاوهت كردنی باه تیکی جوان، په سندر كردن و په سندر نه كردنی باه ته كه یه. ههسته كانی ئیمه یه كه شتیك په سندر ده كات و شتیك په سندر ناكات. چونكه ئهم هه ستانه له تهواوی مرۆفه كاندا هه یه، شتیکی گشتیه، واته ههستیکی هاو به شه. جوانی لای هه موو كهس یهك شته. كه و ابوو جوانی چه مکیکی گشتیه. كانت دهلی: «قهزاوه تی گشتی، تهنیا به ههستیکی هاو به شه وه پیک دپت». لیره دا بو مان دهرده كه ویت كه له قهزاوهت كردنی شتیكدا، هیچ كهس بو نی نه دژ به و ئیده یه بوهستی. چونكه ئیمه قهزاوه ته كانمان له سهر بنه مای ههسته نهك چه مكم. نالیین هه موو كهس له گهڵ ئیمه دایه، بهلكوو ده لیین «ده بی» له گهڵ ئیمه دا بیته. كانت ئیده ی ئه و كه سانه ی كه هلیی هه ندسه ی یان پی جوانه، قبول ناكات. بچمی هه ندسه ریكخستن هیله كانه و ئه نجامی راسته وخوی چه مکیكه. دوا یهش بو دروست كردن و ریكخستن ئه مانه هزر یکی ئه كتیفی ده وی، خه یال جیگه ی نیه. كه و ابوو ئیده ی ئه و كه سانه به دوو هۆ قبول ناکریت:

- 1- ریكخستن هیله كان ئامانجی دیاریكراوی هه یه.
- 2- ئیزن به خه یال نادات كه نازادانه ئه كتیف بیته.

با لهم وته یه وه ده ست پیکهین: «جیهانی ههسته كان به زانست دهر نایه، تهنیا باه تی شك و گومان». له زۆر جیگه دا شووپینهاویر وهك ئه فلاتوون بیر ده كاته وه. ئه و دنیا خه یالیه كه ئه فلاتوون باسی ده كات (مۆسۆل)، شووپینهاویر گرنگی زۆری پیده داد. ئه ویش سه رچاوه ی هه موو شته كان ده گه رینیته وه بو دنیای (مۆسۆل). وشه ی حقیقهته میتۆدیكه كه بهر ده وام له فهلسه فه ی شووپینهاویر دا بهرچاوه ده كه ویت. حقیقهته چه مکیکی تاكه (مجرد)، كه تهنیا له دنیای (مۆسۆل) دایه. فهلسه فه ی شووپینهاویر باس